

PWYLLGOR	PWYLLGOR ARCHWILIO A LLYWODRAETHU
DYDDIAD	29 TACHWEDD 2018
TEITL	TWYLL A LLYGREDD: EXPRESS MOTORS
PWRPAS YR ADRODDIAD	I GRYNHOI SUT DIGWYDDODD Y TWYLL A'R CAMAU A GYMERWYD I YMATEB
AWDUR	DEWI MORGAN, UWCH REOLWR REFENIW A RISG
GWEITHREDIAD	YSTYRIED Y CYNNEWYS, A HOLI SWYDDOGION Y CYNGOR AM Y TREFNIADAU O FEWN Y GWASANAETH TRAFNIDIAETH GYHOEDDUS, A'R CAMAU DILYNOL A GYMERWYD

1. CYFLWYNIAD

- 1.1 Ar 2 Hydref 2018, cafwyd pedwar o ddiffynyddion yn euog yn Llys y Goron Caernarfon o gyhuddiadau o dwyll yn ymwneud â hawliadau am gymorthdaliadau gan Express Motors i redeg y cynllun tocynnau teithio rhad yng Ngwynedd. Roedd pumed diffynnydd wedi pledio'n euog mewn gwrandawriad cynharach.
- 1.2 Ar 31 Hydref 2018, cafodd yr holl ddiffynyddion eu dedfrydu yn Llys y Goron yr Wyddgrug i'r carchar, am gyfnodau o rhwng 12 mis a saith mlynedd a hanner.
- 1.3 Perchennog Express Motors, ei dri mab a gyrrwr i'r cwmni oedd y diffynyddion.
- 1.4 Gan fod y mater yn destun achos llys, nid oedd modd i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu drafod y mater mewn pwyllgor agored tan yn awr.

2. YMCHWILIAD ARCHWILIO MEWNOL

Cefndir

- 2.1 Cyfeiriwyd y mater hwn i Archwilio Mewnol gan yr Adran Rheoleiddio yn 2014, a ddywedodd fod ganddynt bryderon a'u bod wedi derbyn cwynion gan gwsmeriaid fod y cardiau teithio bus yn cael eu taro fwy nag unwaith (wrth gamu ar y bus ac fel yr oeddent gadael) ar gyfer teithiau wnaed gyda Express Motors. Gofynnwyd i Archwilio Mewnol ymchwilio i'r honiad hwn, gan fod hyn yn weithgaredd twyllodrus o bosibl gan y cwmni bus er mwyn chwyddo'r ffigurau tocynnau teithio rhatach a chwyddo trwy dwyll eu hawliadau misol gan yr Awdurdod.

Gweithdrefn Hawlio

- 2.2 Caiff y cynllun tocynnau teithio rhatach ei ariannu gan Lywodraeth Cymru ac fe'i weinyddir gan y 22 awdurdod lleol; fe'i lansiodd yng Nghymru ar 1 Ebrill 2002. Mae'r cynllun yn rhoi'r hawl i fenywod a dynion 60 oed a throsodd a phobl â rhai anabledau i gael cerdyn teithio bus sy'n eu galluogi i deithio am ddim yng Ngwynedd ac yn unrhyw le yng Nghymru. Gellir defnyddio'r cardiau teithio sawl gwaith a nid oes cyfyngiadau arnynt, ond rhaid i deithwyr ddangos y cerdyn bob tro y maent yn teithio.
- 2.3 Yna, mae'r cynllun yn caniatáu gweithredwyr bysiau i adennill yr arian o'r pwrs cyhoeddus, yn fisol, ar gyfer pob taith a wneir gyda cherdyn teithio dilys. Cyfrifir y taliad hwn drwy ddefnyddio tair elfen:
 - Y nifer o deithiau a wneir o fewn y mis ar lwybrau a weithredir gan y cwmni hwnnw gan ddefnyddio tocyn teithio dilys
 - Pris cyfartalog taith sengl taith gan y gweithredwr (mae'n seiliedig ar gost cyfartalog ym Medi 2009)

- Lluosydd a gyflenwir gan Lywodraeth Cymru (sy'n gyson ar gyfer pob awdurdod lleol a gweithredwr bysiau yng Nghymru – mae hwn yn amrywio pob blwyddyn, yn seiliedig ar y gyllideb sydd ar gael)

2.4 Felly, cyfrifir y taliad misol i bob cwmni, fel a ganlyn:

Taliad = Nifer y teithiau consesiynol x pris taith sengl cyfartalog Medi 09 x lluosydd LIC

2.5 Pob mis, mae'n gyfrifoldeb y cwmnïau i adael i'r Cyngor wybod sawl gwaith y defnyddiwyd cardiau teithio rhatach ar lwybrau o fewn Gwynedd, gyda'r Cyngor yn talu cwmnïau yn seiliedig ar y data a dderbynnir bob mis. Ail-hawlia'r Cyngor yr arian sydd wedi ei dalu i'r cwmnïau gan Lywodraeth Cymru drwy hawliadau chwarterol.

System Wayfarer

- 2.6 Mae'r system Wayfarer gan gwmni Parkeon yn system sy'n cofnodi data tocynnau teithio rhatach ar gyfer gweithredwyr bysiau.
- 2.7 Hysbyswyd Archwilio Mewnol gan yr Adran Rheoleiddio fod y rhan fwyaf o weithredwyr bysiau yn uwch-lwytho eu data o'r system i Gyngor Sir y Fflint, sydd wedyn yn cynhyrchu adroddiadau angenrheidiol. Yn gynnar yn 2014, dim ond tri o'r gweithredwyr oedd yn hawlio oddi wrth Gyngor Gwynedd oedd â'u swyddogaeth "swyddfa gefn" eu hunain, gan eu galluogi i gynhyrchu eu hadroddiadau eu hunain a'u hanfon yn uniongyrchol i Adran Rheoleiddio Cyngor Gwynedd i gefnogi eu cais. Un o'r cwmnïau hyn oedd Express Motors.
- 2.8 Bob mis, roedd yn ofynnol i Express Motors argraffu adroddiad o'r System Wayfarer yn dangos union nifer y teithiau rhatach yn y mis blaenorol a chyflwyno'r adroddiad hwn fel dogfen gefnogol ar gyfer eu hawliad am daliad teithio rhatach ("ffurflen C5") i'r Adran Rheoleiddio i gael ei brosesu.

Nifer trawiadau gan deithwyr

- 2.9 Cynhaliwyd trafodaethau gyda swyddogion Cyngor Sir y Fflint er mwyn sefydlu os oeddynt, gan eu bod yn gweithredu fel 'swyddfa gefn' eu hunain, yn gallu cyflenwi gwybodaeth am ddefnydd cerdyn ar gyfer pob gweithredwr bysiau eraill. Nid oedd hyn yn bosibl ac yn gyntaf cyfeiriwyd Archwilio Mewnol at Parkeon, sef y cwmni oedd yn cyflenwi peiriannau tocynnau trafndiaeth gyhoeddus (y system Wayfarer). Ni allai Parkeon ddarparu'r wybodaeth chwaith a chyfeiriwyd yr archwiliwr wedyn i ACT, y cwmni sy'n gyfrifol am cardiau teithio bws ac sy'n cynnal y data ar ddefnydd cardiau. Cynhelir holl ddata/gwybodaeth ar y defnydd o gardiau ar weinyddion Ddeddf fel y nodir yn eu cytundeb / contract gyda Llywodraeth Cymru.
- 2.10 Cysylltwyd ag ACT am fanylion yr holl gardiau a oedd wedi cael eu defnyddio mwy na 3 gwaith ar unrhyw ddiwrnod ar lwybrau oedd yn cael eu gwasanaethu gan Express Motors yng Ngwynedd rhwng Medi 2013 a Chwefror 2014.
- 2.11 Darparodd ACT yr wybodaeth ar ffurf taenlen Excel yn rhestru'r holl rifau cerdyn, ac yn dangos nifer y Trafodion fesul gwasanaeth fesul dydd fesul cerdyn (pan oedd nifer y trafodion 3 neu fwy). Byddai un daith ddwyffordd fel arfer yn cynnwys 2 trawiad. Yn ystod y 6 mis yn ein sampl, roedd 65,677 o drafodion cerdyn ar lwybrau oedd yn cael eu gwasanaethu gan Express Motors a oedd y trydydd neu fwy trafodyn gan un cerdyn ar yr un llwybr ar yr un dyddiad.
- 2.12 Fodd bynnag, ceir gwendidau amlwg mewn tybiaeth bod unrhyw drafodion y tu hwnt i ail ar yr un llwybr ar yr un diwrnod yn dwyllodrus:
- Nid yw'n afresymol i ddisgwyl fod rhai pobl yn gwneud yr un daith ddychwelyd mwy nag unwaith y dydd, yn enwedig ar wasanaeth "gwennol" lleol.
 - Roedd y ddata a dderbyniwyd ar gyfer llwybrau a weinyddwyd gan Express Motors. Roedd rhai o'r llwybrau hyn yn cael eu rhannu gyda darparwyr eraill ar y pryd.

Pedwar cerdyn a ddefnyddwyd yn aml

- 2.13 Penderfynwyd ar y cam yma o'r ymchwiliad i ofyn am wybodaeth fwy manwl o ACT o union ddyddiad ac amser y defnydd a wnaed o 4 cerdyn a ddefnyddiwyd fwyaf aml ar gyfer y cyfnod Medi 2013 a Mai 2014. Roedd hyn yn dangos patrwm cylchol lle defnyddiwyd y cardiau hyn ar yr un pryd bob dydd ar sawl achlysur. Er enghraifft, ar 4 Tachwedd 2013 defnyddiwyd y pedwar cerdyn yma ar yr un pryd drwy gydol y dydd, cyfanswm o 236 o drafodion. Cafwyd enwau deiliaid y 4 cerdyn o'r system Wayfarer a gwelwyd mai Mr Eric Wyn Jones, perchennog Express Motors, oedd un o'r rhain.
- 2.14 Wrth ddadansoddi'r data hwn, roedd amheuaeth ynghylch dilysrwydd ffigurau misol tocynnau teithio rhatach a ddarparwyd gan Express Motors, oedd o bosibl wedi arwain at chwyddiant o ffigurau teithiau rhatach dros nifer o flynyddoedd. Roedd data mwy cadarn ar gael ar gyfer y cyfnod ers cyflwyno'r Wayfarer system yn Express Motors, yn 2011.
- 2.15 O ganlyniad i'r gwaith cychwynnol a wnaethpwyd gan Archwilio Mewnol, cyfeiriwyd y mater at Heddlu Gogledd Cymru, i gynnal ymholiadau pellach.
- 2.16 Arweiniodd y gwaith manwl yma, lle roedd yr ymchwilyr yn gweithio'n agos gyda Gwasanaeth Erllyn y Goron, at euogfarnau a dedfrydau carchar ar gyfer pum unigolyn.

3. RHEOLAETHAU MEWNOL PELLACH

- 3.1 Fel y nodwyd uchod, prynwyd y systemau a ddefnyddir gan gwmnïau bysiau ledled Cymru gan Llywodraeth Cymru; roedd y contractau/cytundebau rhwng y cwmnïau a LIC – nid y cynghorau. Ar adeg yr ymchwiliad cychwynnol gan Archwilio Mewnol, nid oedd unrhyw adroddiadau eithriad yn cael eu darparu a fyddai wedi codi pryderon ynghylch gordefnydd o gardiau teithio.
- 3.2 Ymhellach, mae wedi'i weld yn dilyn hynny y gellid defnyddio cardiau teithio er gwaethaf cael eu canslo ar y system gan swyddogion y Cyngor.
- 3.3 Fodd bynnag, yn dilyn yr ymchwiliad yma mae awdurdodau bellach yn derbyn adroddiadau eithriad am gardiau sydd wedi'u defnyddio sawl gwaith mewn un diwrnod, er mwyn caniatáu ymchwiliad pellach lle bo angen.
- 3.4 Dylid nodi hefyd bod Llywodraeth Cymru yn ddiweddar wedi rhoi gofyniad ar yr holl awdurdodau lleol sy'n dymuno parhau i fod yn rhan o'r cynllun tocynnau teithio rhatach i lofnodi contract newydd. Mae'r contract newydd yn datgan yn benodol bod awdurdodau lleol yn atebol am unrhyw dwyll a ddarganfyddir, sydd yn risg sylweddol i gynghorau.
- 3.5 Dylid hefyd nodi bod Llywodraeth Cymru hefyd wedi caffael system newydd sy'n disodli system Parkeon, ond bydd ACT yn parhau i gyflenwi cardiau teithio, a darparu data trafodion cerdyn.
- 3.6 Bydd swyddogion o'r Adran Amgylchedd yn bresennol yn y cyfarfod Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu i ateb unrhyw gwestiynau.

4. ARGYMHELLION

- 4.1 Gofynnir i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu i dderbyn yr adroddiad hwn fel cefndir o'r twyll yn Express Motors erbyn y Cyngor, a beth a wnaeth y Cyngor i ymateb.
- 4.2 Gofynnir i'r Pwyllgor nodi'r risg y mae'r contract newydd gyda Llywodraeth Cymru yn ei osod ar y Cyngor, ac i ofyn am wybodaeth am y camau y gellir eu cymryd i liniaru'r risg hon.